

Mokinių rašinių kalbos tyrimų rezultatai ir rekomendacijos lituanistams

Pastaruoju metu vis dažniau viešai diskutuojama apie mokinių raštingumą. Mokytojai kaip susitarę tvirtina, kad mokinių gebėjimas lietuviškai reikšti mintis, pasakyti esmę, logiškai mąstyti ir, žinoma, be klaidų rašyti, tiesiog akyse menksta. Neretai ši situacija pristatoma kaip sunkiai sprendžiama.

Šios viešos diskusijos apie susidariusias problemas paskatino ir Lietuvių kalbos instituto mokslininkus imtis mokinių kalbos tyrimų. Nuo šių metų Institute įkurta Mokyklinės lituanistikos grupė, kurioje dirbantys mokslininkai, gavę Nacionalinio egzaminų centro leidimą, nagrinėja 2014 m. valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros egzamino rašinių kalbą.

Iki šio laiko išnagrinėti du šimtai rašinių. Dalis rašinių atsirinkti atsitiktiniu būdu, t. y. nebuvo žiūrima lyties skirtumų, taip pat vietovės, iš kur kilę rašinių autoriai. Kita dalis rašinių yra iš Alytaus apskrities. Kadangi imtis nėra reprezentatyvi, pranešime minimi polinkiai turėtų būti laikomi tik žvalgomojo pobūdžio ir naudojami tolesnėms prielaidoms kelti. Dėl šios priežasties pranešime nėra pateikiami ir detalūs kiekybinės analizės rezultatai.

Remiantis preliminariais tyrimo rezultatais pranešime pagal dažnumą analizuojami įvairūs rašybos, skyrybos, sintaksės klaidų atvejai.

Rašybos klaidos

Rašiniuose daugiausia rasta balsių ir dvibalsių rašybos klaidų: ilgųjų ir trumpųjų balsių *i–y*, *u–ū* rašybos klaidų (*Mano manymu puikus pavizdys <...>. Šiame kurinyje galima pastebėti gilius prisiminimus <...>¹*), balsių ir dvibalsių painiojimo klaidų (*Ar meilė suteikia žmogaus kasdenybei kilnumo? Žmogus yra prie kažkuo prisirišęs <...>*). Rašiniuose labai dažnai painiojamos *e* ir *ė* raidės (*<...> tokiu atvėju brolis neišsiverstų vienas <...>*), rečiau klystama rašant *e* ir *ia* žodžių galūnėse ar po priebalsės *j* (*<...> atsipalaiduojame, prisisiame naujų jėgų ir minčių <...>. <...> kodėl žmoguja gyva tai, ko jau senai nėra?*).

Rašiniuose pastebėta daug nosinių balsių rašybos klaidų. Didžiąją dalį šių rašybos klaidų sudaro nosinių balsių rašyba galūnėse (*Viena diena, ji susitinka su tėvu <...>. Griže badavo, kas naktį*

¹ Pavyzdžių kalba netaisyta, analizuojami atvejai pažymėti raudonai.

ieškojo vis naujo būsto <...>. Meilė savo gimtajai šaliai padaro žmogų kilniu <...>). Daug mažiau nosinių balsių rašybos klaidų pastebėta žodžių šaknyse ar priešdėliuose (<...> *siūsdavo maisto savo mylimiesiems* <...>. *Jei būtų drasesnis, būtų su savo mylimąja*.). Atskirai minėtina ir grupė žodžių, kurių nosinių raidžių rašymą sunku paaiškinti (<...> *šiais laikais męs žengiame žingsnį atgal* <...>. <...> *parodo kaip mes turime mylėti savo krąštą, savo tikėjimą. Vaikas, susidaręs idealaus vagies įvaizdį* <...>).

Kita rašybos klaidų grupė – žodžių rašymas kartu ir atskirai. Daugiausia klaidų daroma rašant neiginį *ne* (*Nekartą emigravo svetur dirbo liftininku* <...>. *Neveltui Maironis vadinamas* <...>), dalelytes (*Ar gi reikia griauti sau gyvenimą* <...>. <...> *šeimininkas vistiek jį paskandino*.).

Didžiųjų raidžių rašybos klaidų dažniausiai daroma rašant pavadinimus, tikrinius žodžius (*Galėčiau pateikti kūrinį „Dėdės ir Dėdienės“*. *Parašė eilėraštį, kuris po nepriklausomybės atkūrimo tapo Lietuvos himnu*).

Dar viena rašybos klaidų grupė – taškų rašymas ant *i* (rečiau ant *j*), paukštelių rašymas ant *č*, *š*, *ž* (<...> *taciau visada dvasiškai jis jos širdyje*. <...> *daznai kenčia maisto nepriteklių* <...>).

Palyginus nedaug priebalsių rašybos klaidų. Daugiausia jų daroma ten, kur supanašėje priebalsiai (*Taigi pareigos jausmas yra iš svarių priežaščių kodėl žmoguje gyvuoja atsiminimai. Ši jauna poetė savo meilę aprašo elėrasčiuose*.).

Skrybės klaidos

Dažniausiai kableliais neišskiriami šalutiniai dėmenys (*Taigi atmintis, kuri saugo mūsų prisiminimus viduje, yra be galo svarbi* <...>. *Jis gali mėgautis viskuo, kas miške auga, užuosti jo skleidžiamą kvapą*.)

Neretai klystama skiriant vienaarūšės sakinio dalis. Vienarūšės sakinio dalys išskiriamos iš abiejų pusių (*Kiekvienas jausmas, daiktas, turi ir gerų, ir blogų savybių*.), atskiriamos nesikartojančiais jungtukais sujungtos vienaarūšės sakinio dalys (*Žmogus kilnus – reiškia nuoširdus, ištikimas, bei mylintis*.)

Rašiniuose dažnai neskiriami (arba išskiriami iš vienos pusės) išplėstiniai pažyminiai po pažymimojo žodžio (<...> *stovintys ginkluoti sargai, saugantys tvarką, atimdavo bet kokias viltis* <...>. <...> *vaizdai bei skaudūs išgyvenimai, gyvuojantys pagrindinio herojaus mintyse* <...>)

Kableliais ne visada išskiriamos aiškinamosios sakinio dalys (*Žmonių yra visokių: aukštų, žemų, protingų ir neprotingų, bet visi jie yra skirtingi* <...>), įterpiniai (*Pavyzdžiui, kai du žmonės myli*

vienas kitą <...>). Dar viena būdinga skyrybos klaida – kablelis vietoj praleistos tarinio jungties prieš žodelį tai (*Meilė; tai stiprus jausmas <...>*).

Rašiniuose gausu nereikalingų skyrybos ženklų. Tokiais atvejais kablelis dažniausiai rašomas tarp veiksnio ir tarinio (<...> *Tilius; besąlygiškai įsimyli jaunutę, šviesiaplaukę, vėjavaikišką Agnę*). Dėl tokios skyrybos dažnai būna nelengva suvokti sakinio mintį.

Sintaksės klaidos

Pati dažniausia klaida – netaisyklingas būdvardiškujų žodžių įnagininko vartojimas vietoj dvejetainių linksnių. Daugiausia rasta atvejų, kai būdvardžių (ir būdvardiškai vartojamų žodžių) įnagininkas būviui reikšti vartojamas vietoj: a) vardininko (*Visais laikais žmogus stengėsi būti doru, kilniu* (= doras, kilnus); b) naudininko (*Laikas praleistas kartu suteikia drąsos žengti pirmyn, leidžia jaustis pakylėtu* (= pakylėtam) <...>); c) galininko (*Meilė šiems vaikams, bei meilė Severjai, darė jį laimingą, kilnią, gerą* (= laimingą, kilnų, gerą).

Iš linksnių klaidų dar minėtinas sustabarėjęs vietininkas *vardan ko*, kuris nevartotinas tikslui, priešasčiai ar veiksmo pagrindui reikšti (*Vienas iš kilnumo požymių – laimės paaukojimas vardan kito* (= dėl kito). Rašiniuose pasitaiko neteiktinų vertinių, pavyzdžiui, *pasekoje* (*Mano nuomone, blogoji meilės pusė yra aistra, kurios pasekoje* (= dėl ko) *atsiranda neištikimybė*).

Pastebėta, kad netaisyklingai vartojami polinksniai *dėka, (su) pagalba* (*Proto dėka* (= Protaudami, mąstydami), *mes gerai apsvarstome, pasirenkame geriausią išeities variantą*).

Moksleiviai neapdairiai vartoja padalyvius. Jie negali reikšti šalutinio tam pačiam veikėjui priklausančio veiksmo (*Net jei be galo nori tai pamiršti, prisiminimas, it grandinė prirakinta prie kojos, seka paskui tave, nepaisant* (= nepaisydama) *kur eisi*).

Pasitaiko nemažai atvejų, kai mokiniai šalutiniams laiko sakiniams jungti rašiniuose vartoja tarminį, žemaičiams būdingąrieveiksmį *kuomet* (*Kuomet* (= Kai) *Mykoliukas įsimylėjo Severiutę, jis ją garbindavo grodamas skripkele*).

Šis tyrimas rodo, kad mokiniai ne visada moka taisyklingai parašyti atskirus žodžius, netaiko sistemingai taisyklių. Mokiniais trūksta ypač skyrybos, sintaksės, rašybos įgūdžių. Neraštingumo priežastys yra, matyt, pačios įvairiausios: švietimo politika, mokinio kalbinės nuostatos, informacinės technologijos, mus supanti aplinka ir t. t. Daug klaidų daroma dėl pačių taisyklių ir jų išimčių gausos.